

ВПЛИВ ТВОРЧОСТІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА НА МИСТЕЦЬКУ ГЕНЕРАЦІЮ КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТ.

Поява Тараса Шевченка в Україні в своєму часовому проміжку підтвердила тезу науковців про те, що час має духовні виміри. Тарас Шевченко мав глибокий вплив на цілу генерацію українських письменників кінця ХІХ – поч. ХХ ст., очевидно, тому що наснагу для власної творчості черпав найперше у багатовіковій культурі свого народу, творячи проте не наслідувальні твори, а цілком самостійні. Уся творчість поета: проза, малярство, поезія, листи – складають один велетенський духовний організм, з якого після Тараса Шевченка постала ціла плеяда українських митців не лише національного, а й європейського чину.

Ключові слова: поезія; історія; література; духовність; нація; генерація; екзистенція.

Поява Тараса Шевченка в Україні в своєму часовому проміжку підтвердила тезу науковців про те, що час має духовні виміри. Повертаючись до цієї постаті протягом десятиліть, ми ніби утверджуємо думку Р. Барта щодо того, що "кожне покоління мусить перекладати свою класику своєю мовою". Т. Шевченко своєю геніальною творчістю мовби задає певну смислотворчу, життєтворчу програму, яка позначиться на багатьох поколіннях українців. Поет творить "універсальну картину світу", а в ній – життя свого народу. Отже, за В. Шевчуком, навіть "Кобзар" – це ніби "поетичне втілення програми Кирило-Методіївського товариства, це осмислення буття українського народу, а відтак, його варто розглядати як українську Книгу книг".

І, власне, питання: як мистецтво програмує дійсність? У цьому аспекті генерація митців зламау століть (кінця ХІХ – поч. ХХ ст.) – М. Вороний, Б. Лепкий, О. Олесь та ін. – слідом за Т. Шевченком, аналізуючи історію пізнавальних прагнень в Україні, розглядали її як історію занепаду українського духу, моралі, як поступове звужування можливостей людського духу. У статті робиться спроба проаналізувати вплив творчості Тараса Шевченка на мистецьку генерацію кінця ХІХ – поч. ХХ ст., зокрема поетичну творчість Б. Лепкого, М. Вороного, О. Олеся під кутом зору трьох окреслених проблем: 1) Тарас Шевченко – творець "універсальної картини світу"; 2) розуміння Т. Шевченком "філософії бунту" та культури бунту; 3) розуміння Тарасом Шевченком кохання та родини.

Шевченкова "філософія бунту" передбачала виховання вільних душ, не рабів, не підданих імперій. З одного боку, Тарас Шевченко витворює ніби міт з минулого України, а з іншого – чинить як

історіософ, бо його цікавить справжня, а не вигадана козацька історія, хоча аналізуються й інші, раніші епохи, але все це проєктується на сучасну йому українську історію.

Минуле невимовно вабить поета, бо "там море грає, там сонце, там місяць ясніше сія, там з вітром могила в степу розмовля, там не самотній був би з нею я". Останній рядок свідчить про те, що поет не самотній з могилою, тобто з історичним минулим своєї України. Образ України, яку слід піднести, відбудувати, відлунює у вірші Б. Лепкого "Батуринські руїни" (1911), що став символом трагізму і руїни цілої України. Олександр Олесь своїй другій збірці дав назву, яку царська цензура не приймала, – "Будь мечем моїм!.." (1909). Центральною темою збірки стало викриття зрадників і образ України – "безславної руїни":

*Ой, синочку, порадику,
Ой, де ж ти був, мій зраднику,
Як в бік мене улучено,
Як в'язано і мучено,
І топтано, і палено,
І глиною привалено.*

("Тіні")

Микола Вороний, дбаючи про воскресіння людського в рабських душах, дбає насамперед про Україну:

*Та, коли ти України
не кохаєш, – Ти не моя!*

("Ти не моя!")

Тему людини, викиненої із суспільства, яку так вдало осмислював Микола Вороний, переживаючи радість блудного сина – повернення, "сина марнотравного, що повернувся до своїх" (тетраптих "Роки"), розкривав і Тарас Шевченко. До того ж, не лише в поезії, а й малюванні. Щоправда, розробляв її, майже за притчею, як одну із сокровених драм людини: втрата зв'язку з батьківським домом, як з місцем першопочатку. Т. Шевченко глибоко опрацьовував сюжет про блудного сина, і в українській літературі він дав найбільшу кількість потрактувань цього сюжету. Отже, можна припустити, що Т. Шевченко мав такий глибокий вплив на цілу генерацію українських письменників кінця ХІХ – поч. ХХ ст. через те, що насагу для власної творчості черпав саме у багатовіковій культурі свого народу, творячи проте твори не наслідувальні, а цілком самостійні, переплавляючи таким чином мандрівні теми і мотиви давньої поезії у "могутньому горнилі власного духу" (В. Шевчук). Про глибоке зацікавлення поета українською історією та історією української культури може свідчити лист до чернігівського губернатора П. Гессе від 1 жовтня 1844 року: "Все це (українська історія) досі ніким не з'явлено просвіченому світові, і це тоді, коли

Малоросія давно мала своїх композиторів, живописців і поетів". Себе Т. Шевченко декларував "воскресителем духу свого народу" у часових межах – "і мертвих, і живих, і ненарождених", тобто у системі бачення минулого, сучасного та майбутнього народу. Природне буття сьогоднішнього дня в наступну мить стає історією. Осягнення цього переходу і творить настрій поезії, в котрій течія часу формує кристали душевної мудрості тоді, коли в тому пліні присутній гострий розум, здатний до самоосмислення. Душевна спроба, здатна осмислити непроминальність духовних змагань, – процес завжди драматичний, бо він пролягає крізь печаль розуміння, що мить життя – коротка. І тому ледь вловимий пунктир людського поступу в історії, котрий має вгадувати кожен, тільки натякає на драму знання, що золотими вкрапленнями розсипане на зоряному шляху історії: сигнали минулого, котрі промовляють до нас із рудиментів матеріального світу, сторінок класиків, літописів – і з усього, над чим виявився невідладним час, здатні пробудити до думання і діяння мислячу душу.

Другою проблемою, яка розглядається в межах статті, є розуміння і творення Т. Шевченком "філософії бунту" задовго до відомої "бунтівничої філософії" Ф. Ніцше. Культура бунту, знівельована, до речі, майже повністю у сучасного українця, ставила в один ряд письменників генерації зламу століть. Бо хоча їхній життєвий досвід, духовна і соціально-політична атмосфера, в якій вони формувалися, відрізнялися (Микола Вороний походив з міщан, Богдан Лепкий зі священницької родини, батько Олександра Олеся чумакував, мати – з кріпаків), усі вони були "блудними синами" свого часу, бунтівниками чи відступниками. Така "філософія бунту" виявилася зокрема у прозі Б. Лепкого (епопея "Мазепа" з міцною історичною підосною), як і у Тараса Шевченка, де автор у системі дійових осіб протиставляє образи українського гетьмана і шведського короля – лицаря Карла XII по-азіатськи жорстокому московському царю Петрові I, який лише вдає просвіченого європейця. Поезія вигнання Олександра Олеся – це туга на "ріках вавилонських", утілена в мотиві одруження зі "зрадливою дружинонькою" – чужиною після програного "ворогові нашому одвічному" бою. Лірик прагнув осмислити позачасові національні проблеми на літописному й історіографічному матеріалі, як і Тарас Шевченко. Але Т. Шевченко повертає до розуміння глибшого, стає на позицію надзвичайну, а саме – дає відповідь тим українцям, які наголошували на добровільності входження України в Російську державу. У вірші "Осія. Глава XIV" (1859 р.), роздумуючи про нещастя України, поет запитує: "За що тебе Господь кара, карає тяжко?", і відповідає: "За Богдана, та за скаженого Петра, та за панів отих поганих".

Бог карає Україну за те, що не підтримала належно повстання І. Мазепи, адже це сприяло перемозі Петра І, і, врешті-решт, у вирішальні моменти своєї історії Україна повелася неправильно, чим прогнівила Бога.

Потреблю

Твою красу, твою оздобу,

Сама розіпнешся. Во злобі

Сини твої тебе уб'ють...

Тяглість традицій засвідчується на рівні етичних проекцій історичних аналогій. Проблема – бути народом чи ні? – вирішувалась митцями у різних часових вимірах однозначно. В українській поетичній історії чинник уписаності особистості в національне буття визначає потужний мотив недаремності жертвовного, подвижницького життя окремої людини, яку почуття відповідальності спонукає до небуденного вчинку. Працювати на майбутнє – складна філософія, проте Т. Шевченко, глибоко аналізуючи минуле, робив свої посили наступним, ненародженим ще поколінням. До речі, Т. Шевченко як поет слов'янський може бути інтерпретований і як діагностик сучасних європейських процесів.

Третя заявлена проблема – розуміння кохання та родини Тарасом Шевченком. Найперше, що впадає в око дослідника, – матриархальність української родини в баченні Т. Шевченка. Поет був наділений своєрідною особистісною манерою реакції на навколишнє (Т. Шевченко творив у світі, де українці та їхні проблеми не вважалися важливими чи хоча б помітними). Постійна присутність творчої особистості Т. Шевченка як знакової постаті в континуумі української культури засвідчує її повносилля. Він мав здатність надбуттєвого заглиблення в речі, котрі ніби й не вміщуються в параметри людського мислення. Лірика Тараса Шевченка – це найтонша поетична матерія, в котрій сердечне почуття сублімується найвідвертіше. Самопроекція поета на постать ліричного героя чи героїні в ліриці кохання – це переплетіння напівтонів, напіввідтінків, що народжують дивовижний спектр тонких почуттів. Притягальне світло лірики кохання у Т. Шевченка має беззаперечну проекцію у світ, який ми назвали простором самопізнання. Щастя жити в ньому дароване кожній мислячій людині. Душа, закорінена в рідний ґрунт, знайде в ньому і прихисток, і надію, і стимул для повноцінного буття. Родина у Т. Шевченка зветься "святою", кохання – в основі родини. І це Боже розуміння гармонії речей. Символом родинного гнізда постає вишневий садок:

Пішла в садок у вишневий,

Богу помолилась,

Взяла землі під вишнею

На хрест почепила, –

це про Катерину з однойменної поеми, яка своєї родини побудувати не змогла, бо порушила усталені звичаї, не слухала ні батька, ні неньки, полюбила людину з чужого, ворожого народу. Для Т. Шевченка продовження традицій – це обов'язок індивіда перед власним народом у його історичній неперекрутності, а відступ карається. В Олесевому художньому часопросторі мати ("Над колискою") зосереджена на щасті материнства, що є цілком самодостатнім світом.

Образ матріархальності у Т. Шевченка – безсумнівний, сімейне життя "укупочці, як золото", бо є в родині "з ким заплакати, є з ким заспівати". І тому в Шевченковому тексті психологічна напруга слова зумовлена оприлюдненням категорії часу, як внутрішнього часу самоусвідомлення особистості, сприйняттям його як процесу перебігу – перетікання, послідовного злиття віддалених часових площин у синхронну цілість, за визначенням М. Гайдеггера, "буття-у-світі". У Т. Шевченка відчуття часу містить духовні категорії обов'язку й відповідальності перед родом, традицією, материзною, бо поняття матері переростає у розуміння власної держави: "Хто вас щиро без матері привітає в світі?".

Час, пережитий предками, незримими каналами моральності переливається у свідомість нащадків, стаючи внутрішнім часом особистості на вершині її самоусвідомлення. Т. Шевченко творить поезії, у котрих об'єктивно віддалені часом явища волею автора максимально зближуються мистецьким простором, що дає змогу реципієнтові сприймати розмежовані часи як синхронні, у сфері котрих живе і він сам.

Отже, "універсальна картина світу" і української людини в ньому подається в такому вимірі, в якому українська література до Т. Шевченка не творила, бо не лише поетична, а й уся творчість поета: проза, малярство, листи – складають один велетенський духовний організм, з якого після Т. Шевченка почала формуватися ціла плеяда українських митців не лише національного, а й європейського чину.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Антофійчук В. Євангельські мотиви в українській літературі кінця XIX–XX ст. / В. Антофійчук, А. Нямцу. – Чернівці, 1996.
2. Бетко І. Біблійні сюжети і мотиви в українській поезії кінця XIX – поч. XX ст. / І. Бетко. – Зелена Гура; К., 1999.
3. Пахльовська О. Ave, Europa! / О. Пахльовська. – К.: Пульсари, 2008.
4. Розумний Я. Від символізму до екзистенціалізму: християнські елементи в українській поезії XX ст. / Я. Розумний // 36. праць ювілейного конгресу у 1100-ліття хрещення Руси-України. – Мюнхен, 1988/1989.
5. Шевчук В. Універсальна картина світу у творчості письменників українського бароко / В. Шевчук // Україна. Наука і культура. – Вип. 28. – К., 1994.

Стаття надійшла до редколегії 28.03.16

Векуа О.

ВЛИЯНИЕ ТВОРЧЕСТВА ТАРАСА ШЕВЧЕНКО НА ХУДОЖЕСТВЕННУЮ ГЕНЕРАЦИЮ КОНЦА XIX – НАЧАЛА XX ВВ.

Появление Тараса Шевченко в Украине в своем временном промежутке подтвердило тезис ученых о том, что время имеет духовные измерения. Тарас Шевченко имел глубокое влияние на целое поколение украинских писателей конца XIX - нач. XX вв., очевидно, потому что вдохновение для собственного творчества черпал прежде в многовековой культуре своего народа, создавая однако не подражательные произведения, а вполне самостоятельные. Все творчество поэта: проза, живопись, поэзия, письма – составляет один гигантский духовный организм, из которого после Тараса Шевченко сформировалась целая плеяда украинских художников не только национального, но и европейского чина.

Ключевые слова: поэзия; история; литература; духовность; нация; генерация; экзистенция.

Vekua O.

THE IMPACT OF TARAS SHEVCHENKO ARTISTIC GENERATION OF THE LATE XIX – EARLY XX CENTURY

The appearance of Taras Shevchenko in Ukraine in its time period scientists confirmed the thesis that the time has spiritual dimensions. Taras Shevchenko had a profound impact on a generation of Ukrainian writers of the late XIX - early XX century, apparently as inspiration for their own creative drew first in the long culture of its people, creating works but not imitative, but quite independent. All a poet, prose, painting, poetry, writing – make one huge spiritual body, which after Shevchenko started a galaxy of Ukrainian artists not only national but also European order.

Key words: poetry; history; literature; spirituality; nation; generation; existence.

УДК 821.116 Т. Шевченко

*Курченко Олена, студ.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка*

ВЕЛИКИЙ КОБЗАР В УЯВЛЕННІ ВЕЛИКОГО ПІСНЯРА (НА МАТЕРІАЛІ ПОЕМИ ЯНКИ КУПАЛИ "ТАРАСОВА ДОЛЯ")

В статті аналізується поема Янки Купали "Тарасова доля" з метою висвітлення особливостей презентації особи Тараса Шевченка в уявленні білоруського письменника. Здійснено огляд останніх досліджень та публікацій, в яких порушується проблема українсько-білоруських культурних взаємин, зокрема літературних зв'язків Т. Шевченка і Я. Купали.

Ключові слова: Янка Купала; Тарас Шевченко; українсько-білоруські культурні взаємини; поема "Тарасова доля".

Тарас Шевченко і Янка Купала – знакові постаті у культурному коді українського та білоруського народів. Як Україна асоціюється з іменем Т. Шевченка, так Білорусь – з іменем Я. Купали. Це ті імена, які будуть вічно на устах українців і білорусів, адже їхній внесок у культурний поступ обох народів неоціненний, їхня творчість сприяла